Grigore C. FURTUNĂ,
Alexandru M. TĂNASE

Moldova: Dicționare vechi și mai noi ale limbii române

Reglementarea istorică a denumirii limbii române

Când vorbim despre reglementarea istorică a denumirii de „limba română" în Republica Moldova (Moldova în acest articol), ne confruntăm inevitabil cu acte oficiale ale diferitelor autorități aflate la putere de-a lungul vremurilor. În mod evident, în ultimele două secole chestiunea nu a fost tratată în mod unitar. Într-un astfel de context, începutul se trage de la Regulamentele organice din 1831 pentru fiecare dintre cele două Principate. În cel pentru Valahia denumirea limbii era „rumânească", iar în cel pentru Moldova – „moldovenească". Nu se poate concluziona că a fost din neștiință ori incompetență a autorităților țariste: câțiva ani mai târziu, în 1841, într-un document al Ministerului Instrucțiunii Publice al Curții Imperiale Rusești, se constata însă că „... Moldova și Valahia sunt țări locuite de un popor care are o singură origine, o singură limbă..., o singură soartă comună...".

Firesc, oficialitățile rusești n-aveau niciun interes ca la stânga Prutului limba locuitorilor să aibă altă denumire decât limba „moldovenească", adică să fie ca și în Principatul Moldovei. Au trecut mai multe decenii și dincolo de Nistru a apărut Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM). Interesant însă în legătura cu denumirea de „limbă română" este că în 1924 un ziar tiraspolean relata: „s-a hotărât ca în școale, case și așezăminte de cultură românească să se întrebuințeze limba românească", însă fără a se indica cine a hotărât. În 1932, noțiunea a obținut statut ofi-

BDD-A31162 © 2020 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:03 UTC)

cial. Dar în anii 1937-1938, politica națională sovietică pe malul stâng al Nistrului a impus expulzarea denumirii de „limba română”, a grafiei latine, a gramaticii și a limbii literare române. Toate au fost înlocuite în RASSM cu „limba moldovenească” în grafia chirilică.

N. Corlăteanu (1915-2005)

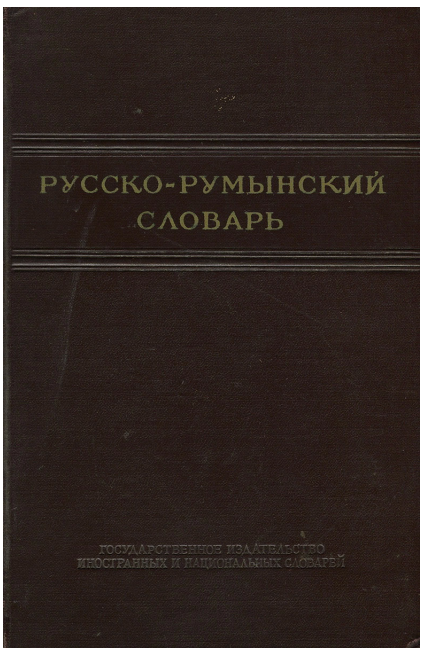
În 1940 a apărut un document al conducerii de partid sovietice în care, printre altele, se pune în aplicare o altă teză ideologică: „reunirea populației moldovenești a Basarabiei cu populația moldovenească a RASS Moldovenești”. În sfârșit a fost găsit un document în limba rusă: Legea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești din 10 februarie 1941 „Cu privire la trecerea scrisului moldovenesc de a la alfabetul latin la rusesc” în care găsim următoarea mențiune: „Luând în considerație apelările cetățenilor Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești și a organizațiilor de partid, Sovietul Suprem al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești a hotărât a trece, începând cu 01 martie 1941, scrisul moldovenesc de la alfabetul latin la cel rusesc”.

Cât privește denumirea limbii, a fost imposibil de a găsi o decretare clară, în care să existe menționarea faptului schimbării denumirii ei din „română” în „moldovenească”. Probabil, pentru oficialitățile sovietice ori era de nedorit contrapunerea într-un document oficial a denumirilor uneia și aceleiași limbi: română și moldovenească; ori în această materie ele se simțeau moștenitoare ale decretării din Regulamentul organic al Moldovei din 1831 referitoare la denumirea „limba moldovenească”.

În partea a doua a secolului trecut, odată cu schimbările inițiate de M. Gorbaciov (*perestroika* și *glasnost*) și sub influența puternicei mișcări pentru independență, Parlamentul RSS Moldovenești, la ședința plenară din 31 august 1989, a adoptat Legea privind

BDD-A31162 © 2020 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:03 UTC)

funcționarea limbilor pe teritoriul Republicii, prin care limbii moldovenești i se atribuia statutul de limbă de stat care funcționează pe baza grafiei latine, adică fără revenirea la denumirea ei istorică si firească, anume aceea de „limba română”.

Русско-Румынский Словарь, Москва, Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1954

Au urmat noi încercări de a pune lucrurile pe făgașul normal. Astfel, la 29 februarie 1996, Adunarea Generală anuală a Academiei de Științe a Moldovei (AȘM) „a confirmat opinia științifică argumentată a specialiștilor filologi din republică și de peste hotarele ei, aprobată (la solicitarea Parlamentului) prin Hotărârea Prezidiului AȘM din 9 septembrie 1994, potrivit căreia denumirea corectă a limbii de stat (oficiale) a Republicii Moldova este limba română”. La 5 decembrie 2013, Curtea Constituțională, examinând un set de sesizări privind interpretarea art. 13 din Constituție (datată 29 iulie 1994) în concordanță cu preambulul Constituției și al Declarației de Independență a Republicii Moldova (datata 27 August 1991), în sensul că sintagma „limba moldovenească, funcționând în baza grafiei latine” poate fi echivalată semantic cu sintagma „limba română”, a hotărât (punctul 2) că „În cazul existenței unor divergențe între textul Declarației de Independență și textul Constituției, textul constituțional primar al Declarației de Independență prevalează”.

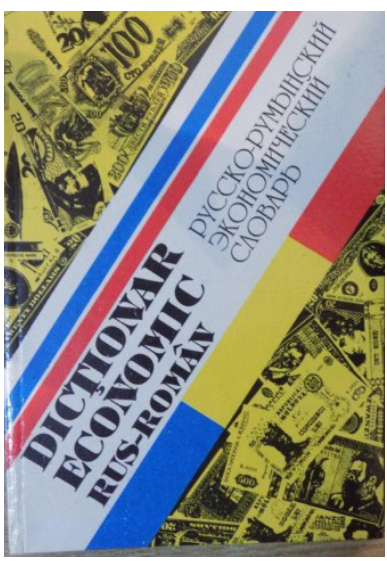
După aceasta, firesc ar fi fost să aibă loc modificarea corespunzătoare a Constituției. Cum și se proceda/procedează în alte cazuri. Dar chestiunea a apărut pe ordinea de zi a legislativului abia la 1 noiembrie 2018, însă proiectul respectiv de lege nu a întrunit iarăși

BDD-A31162 © 2020 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:03 UTC)

numărul necesar de voturi „pentru”. Astfel, în Constituție continuă să persiste denumirea limbii de stat ca fiind limba moldovenească, în ciuda contradicției vizibile dintre preambulul ei și art. 13. În realitate, în toate sferele de viață din țară se folosește denumirea – limba română. Unii politicieni care n-au susținut acel proiect din 1 noiembrie 2018, precum și cei actuali care resping ideea corectării art. 13 din Constituție, în fiecare an, la 31 august (zi nelucrătoare, care prin lege a fost decretată drept Sărbătoarea Națională „Limba noastră cea română”) depun flori la monumentele lui Mihai Eminescu și Ștefan cel Mare și Sfânt din centrul capitalei. De menționat că în societate, în școli, inclusiv cele superioare, în mass/media, în mediul de afaceri, în particular în sectorul financiar-bancar, foarte rar se mai poate întâlni utilizarea denumirii „limba moldovenească”. Numele ei firesc – limba română – și-a cucerit demult locul cuvenit în conștiința cetățenilor țării.

Păstrarea limbii românești în vremuri grele

Cu trei decenii în urmă, limba română și-a reluat calea anevoioasă în toate sferele vieții în Moldova*. Pentru Transnistria și Bucovina, acest proces a durat mai mult, nu este încheiat și va continua datorită unor factori geopolitici mai puternici decât limba română propriu-zisă. În 1954, Nicolae Corlăteanu, academician de prestigiu încă din vremurile socialiste, avându-l coautor pe Eugeniu Russev, a editat la Moscova un dicționar care putea contribui fundamental la păstrarea denumirii de limba română în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească”. *Dicționarul Rus-Roman* (Русско-Румынский Словарь) a apărut la editura „Государственное издательство иностранных и национальных словарей” din Moscova și conținea

Dicționar Economic Rus-Roman, 1994, autor Mihai Pătraș, fost deputat în Parlamentul Republicii Moldova

BDD-A31162 © 2020 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:03 UTC)

45 000 de titluri-cuvinte din cele mai diverse domenii de activitate, inclusiv termeni economici şi bancari. Având în vedere utilitatea practică generală, dicţionarul, cu extinderea până la 60 mii titluri-cuvinte, a fost reeditat în 1967.

Tot atunci însă, la Chişinău a apărut o altă lucrare a aceloraşi doi autori, Русско-молдавский словарь (în română: *Dicţionarul rus-moldovenesc*), cu un volum de titluri-cuvinte ceva mai mare (trebuiau introduse în circuit şi pe această cale multitudinea de neologisme aduse de epoca nouă, a socialismului de tip sovietic) şi, firesc, se mai deosebea de cel de la Moscova şi din punct de vedere structural: conform orânduirii literelor alfabetului rusesc. De menţionat că primul dicţionar rus-moldovenesc, în grafie chirilică, a fost publicat încă în 1946. Urgenţa necesităţii practice a acestui dicţionar, fie şi cu grafie chirilică, fie şi utilizând denumirea „moldovenesc", era una ardentă chiar şi pentru şcoala superioară. Aceasta se poate conclude şi dintr-un nu prea mediatizat eveniment.

La începutul lui 1947, N. Corlăteanu, pe atunci şef interimar al Catedrei de limba şi literatura moldovenească la Universitatea de Stat din Chişinău, reieşind din realităţile dramatice cu care se confruntase (în cadrul facultăţilor universitare făceau activitate didactică ori studii o mulţime de lectori şi studenţi care, fiind veniţi din alte republici sovietice, nu cunoşteau „limba moldovenească"), i-a adresat un memorandum lui Ivan Leonov, primul rector al acesteia, privind „predarea cursului practic de limbă moldovenească la facultăţile Universităţii". El, respectând şi utilizând cu corectitudine lozincile momentului, în particular, menţiona: „Din... republicile frăţeşti... au venit în Moldova tineri entuziaşti..., dar tineretul acesta nu cunoaşte limba poporului moldovenesc. Ei nu se pot apropia de masele largi ale oamenilor muncii fără să ştie limba moldovenească". Reacţia rectorului a fost pe cât se putea de rece: „Universitatea de Stat din Chişinău nu are din partea Ministerului Învăţământului Superior al URSS indicaţii cu privire la predarea limbii moldoveneşti".

N. Corlăteanu era absolvent al liceului „Alexandru Donici" din Chişinău şi licenţiat al două facultăţi ale Universităţii din Cernăuţi, respectiv Facultatea de Literatură şi Filozofie şi Facultatea de Drept (cea de-a doua fiind terminată cu menţiunea „Magna cum laude").

BDD-A31162 © 2020 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:03 UTC)

Concomitent cu activitatea didactică la Universitatea din Chișinău, N. Corlăteanu avea și preocupări de cercetător științific, fiind și colaborator la Sectorul de limbă și literatură, care ulterior a devenit Institutul de Limbă și Literatură al viitoarei Academii de Științe (AȘ) a RSS Moldovenești. Unsprezece ani a fost la conducerea acelui Institut, dintre care aproape nouă ani a fost director. A fost decorat cu înalte distincții ale guvernării sovietice (Ordinul „Drapelul Roșu de Muncă", Ordinul „V. I. Lenin") și cu cele ale Republicii Moldova (Ordinul Republicii, medalia „Dimitrie Cantemir").

Meritul deosebit al lui N. Corlăteanu este că a fost și printre cei care de-a lungul timpului au readus în spațiul dintre Prut și Nistru și operele clasicilor români, știrile despre începutul scrisului în limba română în spațiul românesc, precum și despre primii cărturari și cronicarii moldoveni. Încă din 1948, elevii clasei a VIII-a au primit crestomația *Literatura veche moldovenească*, asupra căreia savantul a lucrat împreună cu E. Russev și cu transnistreanul Leonid Corneanu (Corenfeld). A fost o ediție cu unele compromisuri: pentru ca această carte să vadă lumina tiparului, să treacă fără probleme filtrele ideologice de atunci fără amputări sau cu pierderi minime, în echipă a fost acceptat și un transnistrean. Corneanu convenea nu numai prin „proveniența teritorială" (era din Tiraspol) și „apartenența de partid", dar și ca scriitor mai „descătușat", mai puțin îndoctrinat în chestiunea limbii.

În cărțile și manualele școlare publicate (cum a fost în una dintre primele – *Culegere de lucrări la ortografia limbii moldovenești. Pentru clasele V-VI ale școlilor de 7 ani și mijlocii*, editată în 1948), N. Corlăteanu, în pofida împotrivirii, cu consecvență promova limba literară română, fără a utiliza termenul respectiv. În ele se scria deja, spre exemplu, „copil" și nu „copchil", „copiați" și nu „perescrieți", „aceasta" și nu „aiasta", „piele vie" și nu „chele jie", „picioare" și nu „chișioare" etc.

N. Corlăteanu s-a stins din viață în 2005, lăsând o bogată moștenire științifică. Bibliografia lui începe cu 1945 și include 147 de titluri numai de cărți de autor, care îi poartă numele. La multe a avut coautori, cel mai adesea pe E. Russev. De numele lui mai sunt legate încă aproape 670 titluri de cărți redactate, editate sub îngrijirea lui (printre ele o mulțime de dicționare bilingve), precum și studii,

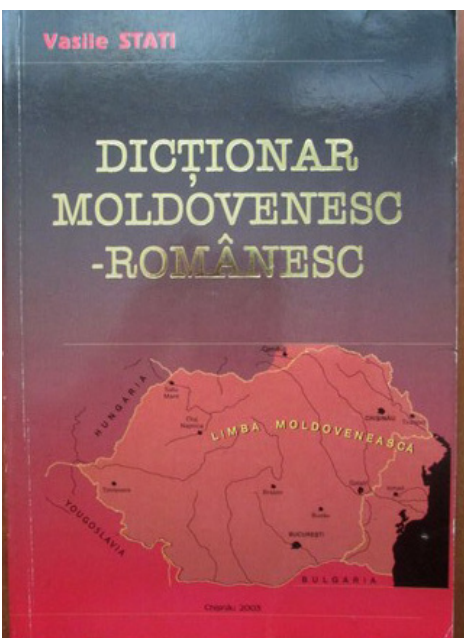
BDD-A31162 © 2020 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:03 UTC)

articole din ediții periodice. Post mortem a văzut lumina tiparului manualul *Latina vulgară*, în 2006, carte scrisă la finele vieții în colaborare cu Lidia Colesnic-Codreanca.

Întreaga activitate științifică a lui N. Corlăteanu (pentru care a fost criticat pe nedrept de nenumărate ori) și a multor altor intelectuali a contribuit fundamental la păstrarea limbii române în Moldova, această „comoara în adâncuri înfundată", folosind expresia nemuritoare a lui Alexei Mateevici. Privite acum în contextul istoric (filologii erau „supt vremi", oamenii se temeau să țină minte trecutul care putea fi periculos pentru viața lor de zi cu zi, amenințarea cu gulagurile, paza limbii „cu pușca" etc.) în care aceasta a avut loc, opera și activitatea acestor intelectuali apar de-adevărate ca fiind revoluționare.

Încercări de negare

Existența limbii române în Moldova a fost negata de multe ori, mai ales în perioada sovietică. Oamenii de elită științifică ai Moldovei erau adevărați patrioți (la fel ca și oamenii de rând, de altfel), se deosebeau printr-o înaltă cultură personală de comunicare. În decurs de decenii, din perioada sovietică, se crease însă o stare de umilință nemiloasă, care a lovit cu cruzime în oamenii de știință, în corpul didactic al școlilor superioare și în alți oameni cu merite deosebite în dezvoltarea culturii naționale între Prut și Nistru. În acele vremuri, mai era „un filtru": pe o pagină vedem mențiunea: „sub redacția lui I. D. Ciobanu". Acesta, cum se vorbea între oameni, era principalul vechil care veghea cu

Dicționar Moldovenesc-Românesc, 2003, autor V. Stati

BDD-A31162 © 2020 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:03 UTC)

Aderarea Moldovei la FMI și Banca Mondială.12 August 1992

sârguință și păzea cu supra-vigilență „limba moldovenească" de orice tentativă de a folosi termeni firești autohtoni în locul stâlciturilor adu-se chiar și în manualele școlare cu un singur scop: „sî ni diosăghim de cii din Romănia, că noi sântem alt nărod".

Daca aceasta era atitudinea oficiala din timpurile sovietice, cu atât mai greu este de înțeles poziția unor așa-zișI oameni de știință mol-doveni apăruți în spațiul literar după independenta țării în 1991.

Exemplul cel mai hilar în această privința îl reprezintă așa-zisul *Dicționar Moldovenesc-Românesc*, apărut în 2003, din prefața căruia rezultă clar ca negarea denumirii de limba româna pentru Moldova și moldoveni este determinată de așa-zisul pericol de înglobare a Moldovei într-o nouă Românie Mare. Așadar, niciun conside-rent lingvistic, ci doar unul geo-politic dictat, de data aceasta, de Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, aflat la putere în acea perioadă. Acest dicționar a fost respins categoric de societatea moldovenească ca fiind un experiment pseudo-științific.

Rolul băncilor și al IFI-urilor în promovarea limbii române

Alături de mulți alți factori predominanți în promovarea limbii române moderne în Moldova (mass media, unele instituții guver-

BDD-A31162 © 2020 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:03 UTC)

namentale, contactele comerciale cu oameni de afaceri de peste Prut etc.), băncile și alte instituții financiare din țară au jucat un rol important, mai ales la începuturile statalității, după proclamarea independenței țării pe 27 August 1991. Primele contacte oficiale ale acestora cu exteriorul au avut loc în anii 1991-1992, cu Fondul Monetar Internațional și Grupul Băncii Mondiale, în vederea aderării la aceste instituții financiare internaționale (IFI). Procesul de aderare a fost destul de anevoios, iar cauzele au fost multiple. Dintre acestea, bariera lingvistică a fost una dintre primele care a trebuit depășită. Terminologia și procedurile procesului de aderare ale acestor IFI-uri era, bineînțeles, disponibilă în limbile engleză și rusă. Acestea au fost traduse și explicate de reprezentații români din cele doua IFI-uri reprezentanților Ministerului Finanțelor din Republica Moldova (care a fost responsabil de pregătirea aderării din partea moldovenească) și ai Băncii Naționale a Moldovei (BNM). Se poate afirma că la încheierea procesului de aderare, pe 12 August 1992, reprezentații celor două instituții sus-menționate dobândiseră cunoștințe bogate (economice, bancare, legale și instituționale) di-

Semnarea cu BERD a primei linii de credit de 20 mil. USD de către MAIB. Iulie 1995

BDD-A31162 © 2020 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:03 UTC)

rect în limba română. Aceste cunoştinţe au fost folosite şi la introducerea cupoanelor din 1991 şi mai apoi a monedei naţionale (leul moldovenesc), în noiembrie 1993. Aceste instrumente monetare aveau pentru prima dată toate elementele componente (denumire, paritate, emitent etc.) exprimate în limba română, după mulţi ani de circulaţie a rublei sovietice inscripţionate în limba rusă. Până şi în Transnistria, care a menţinut rubla transnistreană şi inscripţionarea moştenită de la fosta Uniune Sovietică, figura centrală a designului bancar de pe monedă era Mihai Eminescu, poetul naţional român.

Procesul de transmitere a cunoştinţelor în limba română a continuat şi în perioada 1993-1995, dar de data aceasta interlocutorii erau principalele bănci comerciale din Moldova. Tratativele pentru primele linii de finanţare au început în 1993 şi s-au încheiat cu succes în 1995, când au fost semnate primele linii de credit cu Banca Europeană pentru Reconstrucţie şi Dezvoltare (BERD).

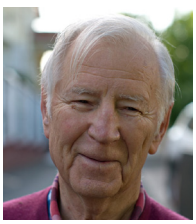
Negocierile în limba română conduse de reprezentanţii IFI-urilor au fost de asemenea un proces dificil. În afara standardelor de contabilitate complet diferite, toţi termenii bancari (bilanţ, active, pasive, acreditive etc., pentru a aminti doar câteva dintre noţiunile de baza) fuseseră moşteniţi din limba rusă şi ca atare erau aproape necunoscuţi în limba română. Impactul educaţional, atât asupra conducătorilor de bănci cât, mai ales, în ceea ce priveşte personalul băncilor respective şi a miilor sau chiar sutelor de mii de clienţi, deponenţi, acţionari etc., a fost extraordinar. Preocupările pentru asimilarea limbii române bancare au fost stimulate şi prin apariţia noilor dicţionare ruso-române, care au jucat un rol pozitiv în consolidarea cunoştinţelor şi tehnicilor bancare direct în limba română. Au urmat, bineînţeles, şi alte finanţări de la Corporaţia Financiara Internaţionala (IFC) şi multe alte IFI-uri care au avut un impact pozitiv în tranziţia Moldovei la economia de piaţă. Se poate spune pe drept cuvânt că experienţa de negociere direct în limba română, însuşită deja de partea moldovenească, a fost un factor primordial în asigurarea succesului. Ca urmare, în prezent, în băncile Moldovei activează deja un personal bine instruit şi cu temeinice cunoştinţe de limbă română şi gramatică românească.

BDD-A31162 © 2020 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:03 UTC)

* * *

Întregul demers al acestui scurt articol are în final un mesaj foarte simplu și anume re-amintirea testamentului de suflet al lui Ienăchiță Văcărescu (1740-1797) pentru urmașii săi: „…Las vouă moștenire/ **Creșterea limbii românești/ Și-a patriei cinstire”.**

Notă * Vezi și Grigore Furtună, *Nicolae Corlăteanu (cugetări la 105 ani de la naștere)*, http://www.infotag.md/populis-ru/284791/, publicat pe 13 mai 2020

Grigore Furtună – absolvent al Facultății de Economie a Universității de Stat din Chișinău, 1960. Activitate în domeniul bancar – 41 ani, inclusiv la BC „Moldova-Agroindbank” SA – 22 ani: Președinte, vicepreședinte executiv și membru al Consiliului băncii. Economist emerit al Republicii Moldova

Alexandru M. Tanase – absolvent al ASE, București, Facultatea de Contabilitate,1974 și al Facultății de Relații Economice Internaționale, 1980. Doctor în economie din 1997. Consultant independent și fost Associate Director, Senior Banker la Banca Europeana pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD), Londra; consilier la Fondul Monetar Internațional (FMI), Washington DC; funcționar în Ministerul Finanțelor, Romania.

Opiniile exprimate reprezintă părerile personale ale autorilor și nu reflectă pozițiile oficiale ale oricăror instituții menționate. Analiza și datele sunt bazate pe informații existente la finele lunii iulie 2020.

BDD-A31162 © 2020 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:03 UTC)